

Megállapodás-tervezet 1956-ból

A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárban őrzött Grósz-hagyaték a II. világháború utáni egyháztörténet-kutatás kevésbé ismert, de igen jelentős értékű forrása. Az iratcsoportok közül különösen fontos Grósz Józsefnek (1887–1961), a Püspöki Kar elnökének 1956-os kiszabadulását követő hivatali idejére vonatkozó levelezése, jegyzetei, illetve az Opus Pacis megalakulását (1957) kísérő dokumentációk.¹ A *Püspökkari ügyek* kötegben található a most közlésre kerülő, *A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Magyar Katolikus Püspöki Kar megújított megállapodása* címmel ellátott irat is.² Az ötoldalas, írógéppel készített dokumentum két részből áll. A megállapodás-tervezet az 1–3. lapon található, hatsornyi bevezetés után két nagy fejezetre bontva: az első a püspöki kar, a második pedig az állam kötelezettségeit tartalmazza. Ez utóbbihoz egy más típusú írógéppel kiegészítéseket is fűztek, így az eredeti 5-höz képest az állam vállalásai is 8 pontba lettek besorolva. A 4–5. lapon a tervezethez csatolt kommentár olvasható.

A dokumentumban nem találunk utalást a szöveg szerzőjére vonatkozóan. A „*hívő nép lelkében*”³ és más – jellegzetesen egyházas – kifejezések, valamint a pápai tekintély hangsúlyozása azonban arra enged következtetni, hogy a megállapodás-tervezetet a békepapi mozgalom valamelyik tagja készíthette, talán az ÁEH egyik munkatársának segítségével.

A szöveg szerzőjének nagyon jó kapcsolatban kellett állnia az állami hatóságokkal, hogy olyan eseményekről is értesüljön, mint a Grósz érsekkel való állami „foglalatoskodás” kényszerlakhelyén,⁴ illetve egyházi körökben is jól „mozgolódhatott”, ha ismerte a püspöki kar – legalább egy részének – véleményét Mindszenty aktuális megítélésre vonatkozóan. Ezek alapján e szövegtervezet szerzőségét talán Beresztóczy Miklós (1905–1973) személyéhez lehetne kapcsolni, aki 1951–56 között esztergomi általános helynök, püspökkari tag, 1953-tól országgyűlési képviselő, a papi békebizottságnak meghatározó alapítószemélyisége, korábban pedig minisztériumi alkalmazott is volt.

Grósz József Beresztóczy Miklóst mélyen elítélte. A püspöki kar elnöke 1956. június 13-án, még megnyitóbeszéde előtt kiutasította őt a püspökkari konferenciáról. Egy későbbi írásos feljegyzésében több oldalon keresztül cáfolta a vezető békepap kijelentéseit, és így minősítette őt: „*Beresztóczynak a hierarchia csak arra való, hogy fedezze a tőle teljesen független (békepapi) mozgalmat*”.⁵

1955 októberében a kalocsai érsek Czapik Gyula (1887–1956) közbenjárására került a börtönből a püspökszentlászlói kastélyba. Ugyanebben az időben vezető békepapok kérésére szabadult négy bebörtönzött pap, majd 1956 májusában a püspöki kar kérelmét teljesítette az állam, amikor Grósz József szabadságát visszaadta.⁶ Vagyis mindazokat a határozatokat, amelyeket a legfelsőbb pártvezetés – a közhangulat javítása céljából és a politikai enyhülés

¹ KFL. I. 1. a. Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (továbbiakban: KFL). Grósz József hagyaték, Püspökkari ügyek, Grósz József elnökségének iratai. Rendezetlen. Illetve KFL. I. 1. c. Főegyházmegyei Levéltár, Kalocsa. Grósz József hagyaték, az Opus Pacis megalakulásának iratai. Rendezetlen.

² A KFL. I. 1. a. *A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Magyar Katolikus Püspöki Kar megújított megállapodása*. (Továbbiakban: Megállapodás-tervezet 1956.)

³ Megállapodás-tervezet 1956. Kiegészítés.

⁴ Vö. *A Grósz-per előkészítése 1951*. (Szerk., a bevezető tanulmányt írta és a mutatókat összeállította Szabó Csaba.) Budapest Főváros Levéltára – Osiris Kiadó, Budapest, 2001 (Továbbiakban: Szabó 2001.), 55–56.

⁵ KFL. I. 1. c. A Beresztóczy-beszéd kommentárja. 6.

⁶ Szabó 2001, 56.

kapcsán – már előre kitervelt,⁷ a közvélemény előtt úgy reprezentálta, mint az egyház részéről indult kezdeményezések teljesítését. Amennyiben ebbe a folyamatba illesztjük be ezt a dokumentumot, akkor feltételezhető, hogy a tervezetet talán éppen Beresztóczy küldte el a konferencia elnökének, hogy saját személyét és a békepapi mozgalmat mint Grósz József „kiszabadítóját” mutassa be, hisz a vonatkozó megjegyzések az érsek szabadon bocsátására tesznek javaslatot. De nem feledkezhetünk meg arról az állami törekvéstől sem, amely az ÁVH-tól indult, és Grósz József visszajuttatását tervezte már 1955 októberében, mivel a Czapik-irányvonal elszigetelődött a magyar egyházban.⁸ Ebből a szempontból vizsgálva a megállapodás-tervezetet, elkészülte mögött akár az államvédelem ösztönző erői is ott lehetnek. Amennyiben pedig mégiscsak az ÁEH munkatársai készítették a dokumentumot, a stílus alapján akkor is valószínűsíthető az egyházi-békepapi segédlet.

A megállapodás-tervezet születési idejére csak a szövegösszefüggések alapján tudunk következtetni. Támpontunk a kommentár részben ragadható meg, ahol az író Czapik Gyula személyének jelentőségét, a halála következtében előállt helyzetet mutatja be, majd pedig a „*jelenleg kijelölt tartózkodási helyen élő*”⁹ Grószról ír. Czapik Gyula 1956. április 25-én halt meg, a Politikai Bizottság pedig másnap tárgyalta utódlási ügyét.¹⁰ Grósz József szabadon bocsátásról Horváth János, az ÁEH elnöke május 3-i dátumozással készített előterjesztést.¹¹ A püspöki kar 1956. május 11-én nyújtotta be azt a kérelmét, amely már meghallgatásra talált. Az érsek 1956. május 12-én kapott kegyelmet.¹² A dokumentum készülésére vonatkozóan tehát április 25-e és május 11-e a két szélső határunk. A végleges formába öntés legvalószínűbb időszaka az 1956. április 25-ét követő, de május 3-t megelőző napok lehetnek. Amennyiben viszont a megállapodás-tervezet első részét már korábban kidolgozták, akkor az ezen egy hét alatt vált aktuálissá. Ha pedig május 3-a és 11-e között készült, akkor a Politikai Bizottság döntése felülírta a tervezet összeállítójának elképzeléseit.

A tervezet sajátosságai az 1950-es megállapodás fényében

Az 1956-os megállapodás-tervezet szerkezetében és retorikájában követi az 1950-es egyezményt,¹³ miként a szerző meg is említi, hogy az alapelveket a korábbi dokumentum már tartalmazza. A tervezet azonban sokkal bőbeszédűbb és több kötelezettséget-engedményt sorol fel, mint 1950-es előde, az egyház számára négygel, az állam esetében pedig kettővel többet, amit az utólagos hozzátoldás ötre emel.

A leglényegesebb változás a bevezetőben található. 1950-ben a Szentszék nem ismerte el az állam és egyház között létrejött megállapodást, ez a szövegtervezet viszont már arról beszél, tehát azt akarja elérni, hogy a püspöki kar „*egyetértésben a római Szentszékkel*”¹⁴ írja alá a kiegészítő megállapodást. E feltétel említése arról tanúskodik, hogy a szerző valamilyen álmvilágban mozoghatott, hiszen a magyar állam és a Vatikán kapcsolata ekkor volt az egyik legmélyebb pontján. Sajátos önellentmondása a szövegnek a 6. pont, ahol a püspöki kar kötelességei között jelöli meg annak előmozdítását, hogy az államosítás kérdésére

⁷ Vö. Szabó 2001, 55–56. és Balogh Margit: *A katolikus egyház és a forradalom – Események a források tükrében 1955 őszétől 1956 őszéig*. In: *A katolikus egyház 1956-ban*. (Szerk. Rosdy Pál.) Új Ember, Budapest, 2006, 14–20. (Továbbiakban: Balogh 2006.)

⁸ Szabó 2001, 55–56.

⁹ Megállapodás-tervezet 1956. Kiegészítés.

¹⁰ Balogh 2006, 18.

¹¹ MOL M-KS-276-53/284. Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1956. május 4-én tartott üléséről 108. Idézi: Balogh 2006, 19.

¹² Szabó 2001, 56.

¹³ Vö. Gergely Jenő: *Az 1950-es egyezmény és a szerzetesrendek felszámolása Magyarországon*. Vigilia, Budapest, 1990, 317–319. (Továbbiakban: Gergely 1990.)

¹⁴ Vö. Megállapodás-tervezet 1956, Bevezetés.

vonatkozólag, az „Egyházi Törvénykönyv idevágó rendelkezéseit a római Szentszék a magyar Nép javára magyarázza”.¹⁵ A bevezetés értelmében tehát a Szentszék egyetért azzal, hogy őt a püspöki konferencia egy számára előnytelen helyzet elfogadásáról meggyőzze.

A tervezet érdekes momentuma a 4. pontban szereplő megállapítás, amely szerint a békemunkához nincs szükség külön püspökkari békeszervezetre, vagyis a tervezet óvni akarja e területet a püspöki felügyelettől. Ugyanakkor a 8. pont pedig egyházmegyei tárgyalóbizottságok felállítását határozza el, amelyek bizonyára alkalmasak lettek volna egy *alternatív püspöki kar* létrehozására, ahol az állam a békepapokon keresztül, egyházmegyei szinten könnyebben érvényesítheti saját érdekeit.

Érdemes felhívunk a figyelmet arra a szemléletváltásra is, amely az 1950-es megállapodás és az 1956-os tervezet között fennáll. Ott az egyháznak elsősorban negatív szerep jutott: eljár, elítél, itt viszont már az együttműködést garantálja például „*egyetértésben az államhatalom informatív [sic!] szerveivel*”.¹⁶

Az állam kötelezettségét tartalmazó második fejezet is több újdonságot tartalmaz, az állam felügyelő szerepét a kegyúri értelmezés váltja fel.

Az állam kötelezettséget vállal, hogy figyelembe veszi az egyházi ünnepek rendjét, hosszútávon rendezi az egyház anyagi szükségleteit, emeli az egyházi iskolák számát, engedélyez néhány tanítórendet, az egyházkormányzatban pedig nem korlátozza az *egyházi szempontok érvényesülését*.¹⁷ E két utóbbi megállapításban a szerző egyfajta naivsága figyelhető meg. Hiszen nem valószínű, hogy az állam engedélyezte volna annak a két tanítórendnek – ciszterciek és premonstreiek – a működését, amely ugyan nagy jelentőségű volt a közoktatás szempontjából, de akikre Rákosi kezdettől fogva megvetéssel nézett.¹⁸ Továbbá az egyházkormányzatra vonatkozó megállapításokkal az egyházügyi biztosok mellett saját szervezetét is elítélte a feltételezett békepap-szerző, hisz éppen az ő szerepük volt a legmeghatározóbb annak megakadályozásában, hogy *a joghatóság sértetlenül és egyházi szempontok szerint érvényesüljön*.¹⁹

Fontos megemlítenünk még a kiegészítésként szereplő 6–8. pontot, és az 5. ponthoz kapcsolt hozzáfűzést. Az 5. és 6. sorszámú pontok szereplő feltételek később, az októberi forradalom utáni követelések között szerepeltek.²⁰ A 7. pont hozzáveszi a bebörtönzöttek ügyét és esetleges külföldre távozásukat, a 8. pedig a szerzetesrendek visszaállításának vagy külföldre telepítésének lehetőségét állapítja meg. Ezt a kitelepedést a püspökök már 1950-ben is felvetették Rákosi Mátyás előtt, de ehhez nem volt hajlandó hozzájárulni.²¹

Ez utóbbi pontot radikálisabb témafelvetése és eltérő lejegyzése miatt talán még Grósz József későbbi hozzáfűzéseiként is értelmezhetjük, amit alátámaszt az is, hogy ezek a kérdéskörök megegyezést mutatnak az 1950-es egyházi tárgyalóbizottság elképzeléseivel.²²

A megállapodás-tervezetet egy magyarázó dokumentum kíséri, mely igen jó taktikát alkalmaz saját akarata érvényesítésében. Első mondataiban esküt tesz a szocialista államrend mellett, majd azokat a békepapi beszédekből ismert szövirágokat hozza, amelyek az állam és az egyház békés együttműködésének rendjét hirdetik meg. A szöveg illeszkedik a korabeli politikai hangulathoz is. Az elmúlt évek hibáiról beszél, azok felülvizsgálatát sürgeti, majd a békepapság és az állam – későbbiekben is – fő célját, a Szentszék megnyerésének ügyét tűzi

¹⁵ Vö. Megállapodás-tervezet 1956, I/6.

¹⁶ Vö. Megállapodás-tervezet 1956, I/2.

¹⁷ Vö. Megállapodás-tervezet 1956, II/3.

¹⁸ Vö. Gergely 1990, 248., 279.

¹⁹ Vö. Megállapodás-tervezet 1956, II/3.

²⁰ Vö. Grósz József kalocsai érsek körlevele a megyés püspököknek, 1956. december 19. Kézírási másolata: Magyar Ferences Levéltár, Definitóriumi jegyzőkönyvek, I/57. (Továbbiakban: Grósz 1956.)

²¹ Gergely 1990, 101, 106–110.

²² Gergely 1990, 35–37, valamint a püspöki kar elnökeként 1956 decemberében követelt még hasonló feltételeket, vö. Grósz 1956.

zászlajára. A fennálló szakadék áthidalására a szerző Grósz József érseket szemeli ki, akit arra akar felhasználni, hogy az ő garanciájával induljon valaki Rómába a vatikáni–magyar tárgyalások megkezdésének javaslatával.²³

Az utolsó bekezdés utalást tesz az egyházi vezetők kinevezésének rendjére. A dokumentum születése után, 1957 talán e területen hozta a legnagyobb visszalépést, március 24-én ugyanis a Magyar Közlöny kihirdette az 1957. évi 22. sz. törvényt, amely végleg lehetetlenné tette a szabad püspökkinevezéseket.²⁴

Változás és hasonlóság – az 1964-es megállapodás

A Magyar Kormány és a Szentszék képviselői 1964. szeptember 15-én írták alá a rendszerváltozásig érvényben maradt részleges megállapodást.²⁵ Ennek létrejöttével a szocialista állam bizonyos mértékben maga mellé állította a Vatikán tekintélyét,²⁶ a Szentszék viszont elérte, hogy álláspontja legalább a legfontosabb kérdésekben döntő súllyal rendelkezzen. A szerződő felek a megállapodás jegyzőkönyvében 12 pontban rögzítették azokat a témaköröket, amelyek megvitatásra kerültek. Ezek között az 1956-os tervezethez képest az állami eskü, a Rómával való kapcsolattartás, a szemináriumok, az emigrációs papság, a római intézet és a Mindszenty-ügy kérdése került elő új tárgyalási témaként.²⁷ Ez utóbbit az állam úgy akarta megoldani, ahogy Czapik Gyula 1950-ben a – beteg – szerzetesek külföldre telepítését: előjárója vállaljon garanciát arra, hogy nem fejt ki ellenséges tevékenységet.²⁸

A megállapodásban az eskü kérdésére – amelyet az *ahogy püspökhöz/paphoz illik* kiegészítéssel elfogadott az egyház – és a papság polgári tevékenységére vonatkozó egyezség bizonyos mértékben (!) megmentette az egyházat attól, hogy direktben és szerződészerűen a szocialista állam ideológiai támasza legyen, miként ezt a korábbi két dokumentum igényelte. Ekkorra az állami biztosok visszahívása is megtörtént, de nem feledhető, hogy erre az időre már a püspöki hivatalok operatív felderítése is jól kiépítetté vált. A magyar kormány garanciát vállalt a pasztorális tevékenység szabadságára, illetve legalább késznek mutatkozott azt további tárgyalások témájaként továbbvinni. Persze, hozzá kell tennünk itt is, hogy az elvi lehetőségeket ezek után szinte mindenütt megnyirbálta vagy gátolta, drasztikusan megakadályozta, amit az aláírást követő letartóztatási hullám is mutat.

A bebörtönzöttek, kényszerlakhelyen tartózkodók, a szerzetesrendek és a szabad kinevezési lehetőségek ügyében – amelyek ugyancsak ott szerepeltek az 1956-os tervezetben – nem történt változás, a püspökkinevezések estében született csupán kompromisszum.

Az 1964-es dokumentum tehát visszanyeste az 1950-ben aláírt és az 1956-ban megújítani szándékozott megállapodás ideológiai ágait, több igen súlyos problémát viszont függőben és megoldatlanul hagyott, sőt az 1956-os tervezethez képest visszalépést is jelentett. Az engedményeket pedig a magyar állam úgy irányította, hogy azokat a belső, polgári törvényekre való hivatkozással a párt szándéka szerint lehessen értelmezni.

²³ Megállapodás-tervezet 1956. Kiegészítés.

²⁴ 1950 novemberében Endrey Mihályt, Bárd Jánost, 1951 áprilisában pedig Kisberk Imrét nevezte ki segédpüspökké a Vatikán, akiket fel is szenteltek. 1959-ben azonban Belon Gellért és Winkler József felszentelését már megakadályozta az állam, hivatkozással az 1957. évi rendeletre.

²⁵ A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szentszék 1964-es megállapodása, MOL. XIX. – J – 1. – j (Külgügyminisztérium TÜK. iratai).

²⁶ Lásd *A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években.* (Szerk., a bevezető tanulmányt írta és a mutatókat összeállította Szabó Csaba.) Magyar Országos Levéltár – Szent István Társulat, Budapest, 2005, 31–32.

²⁷ Vö. A Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szentszék 1964-es megállapodása, MOL. XIX. – J – 1. – j (Külgügyminisztérium TÜK. iratai).

²⁸ Vö. Gergely 1990, 145.

A most közlésre kerülő 1956-os megállapodás-tervezetnek – ellentétben az 1950-es és 1964-es megállapodással – nem lett jogi hatálya. Ismertetése azonban mégis fontos, hiszen bemutat egy köztes időszakot. Rávilágít arra, miként gondolkodott egy egyházi, de államszimpatizáns vagy egy állami, de az egyháznak az aktuális helyzetekhez képest részengedményeket kecsegtető személy vagy csoport 1956 tavaszán az állam és az egyház viszonyáról.

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA és a
MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR MEGÚJÍTOTT
MEGÁLLAPODÁSA²⁹

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA és a MAGYAR KATOLIKUS PÜSPÖKI KAR egyetértésben legfelsőbb hatóságával, a római SZENTSZÉKKEL az állam és egyház békés együttműködésének érdekében, a magyar nép lelki egységének, békés szociális fejlődésének előmozdítására és biztosítására a következő kiegészített megállapodást köti. A megállapodás alapelvei az 1950. aug. 29.-én kötött megállapodáson nyugszanak.

1. A magyar Püspöki Kar elismeri a magyar Népköztársaság alkotmányát és törvényes államrendjét. Állampolgári kötelességének tudja, hogy ezt alattvalóival is elismertesse és az igazságosság és méltányosság elvének keresztülvitelével azon van, hogy erkölcsi erejével, tanításának súlyával érvényt szerezzen a katolikus világnézet állameszméjének. Saját törvényeivel, kétoldalú tárgyalások és bizonyító eljárások alapján eljár mindazon egyházi személyek ellen, akik az alkotmány vagy a törvényes államrend ellen fellépnek.

2. Sem intézményeit, sem személyeit, sem tanítását nem engedi felforgató tevékenységek felhasználására. Ennek ellenőrzése, az esetleges visszaélések megállapítása az illetékes egyházmegye püspökének joga és kötelessége, egyetértésben az államhatalom informatív szerveivel.

3. A Püspöki Kar időszerű és saját hatáskörében kiadott rendeleteivel, tájékoztatásaival odahat, hogy a katolikus hívek megértsék és közreműködjenek a Népköztársaság szociális terveiben, az evangélium igazságosságának elve alapján támogatja a szociális fejlődést és a kollektív gazdasági elv érvényre juttatását. Általánosságban a Népköztársaság nem világnézeti jellegű intézkedéseit, mint hivatáskörébe közvetlenül nem tartozókat a keresztény társadalomszemlélet elvei alapján fogadja és bírálja.

4. A magyar Népköztársaság azon törekvéseit, melyek akár külpolitikai vonatkozásban, akár belpolitikai alapon a béke ügyét szolgálják, világnézetének természetéből kifolyóan önzetlenül támogatja, hozzáadva mindazon erkölcsi súlyt és tekintélyt, amit a keresztény békéről szóló tanítása nyújt.

Külön szervezetet, intézmény felállítását erre a célra szükségesnek nem tart, minthogy történelmi fejlődésében eddig sem állított fel. Egyházi személyeinek egyéni munkáját, bekapcsolódását az államhatalom békemozgalmi szerveibe nem ellenzi, sőt kívánatosnak tartja.

5. A magyar Püspöki Kar kész arra, hogy az államhatalom felkérésére tanításának szellemében és módján állást foglaljon a háborús veszélyekkel és eszközökkel szemben, ezen állásfoglalásának kifelé is hangot adjon. Kiindulási alapja a keresztény erkölcsstan elve az étellel és annak védelmével kapcsolatban, akarata az a segítő készség, amellyel híveit az államhatalommal szemben álló kötelezettségeire figyelmezteti.

6. A magyar Népköztársaságnak az egyházi vagyoni államosításával kapcsolatos intézkedéseit tudomásul veszi és azon van, hogy az Egyházi Törvénykönyv idevágó rendelkezéseit a római Szentszék a magyar Nép javára magyarázza és könyvelje el.

²⁹ Betűhív közlés

Megmaradt és működéséhez nélkülözhetetlenül hiányzó vagyonállagát, épületeit, helyi és egyházmegyei tárgyalások útján rendezzi, illetve biztosítja.

7. A magyar Püspöki Kar elismerő megnyugvással veszi tudomásul, hogy a magyar Népköztársaság kettejük közt fennálló kérdések rendezésére, továbbá az időszerű tárgyalások megejtésére az Állami Egyházügyi Hivatalt állította fel. Ennek központi szervei vannak hivatva mind a személyi, mind a dologi kérdések rendezésére, esetenként anélkül, hogy az egyházmegyék székhelyein külön szervek munkája tenné bonyolultabbá az ügyek intézését.

8. Minden vitás, akár személyi, akár ügyrendbeli kérdésben a magyar Népköztársaság alkotmánya és a Megállapodás pontjai az iránytszabók. Ennek elintézésére mindkét tárgyaló fél [sic!] külön bizottságot alakít egyházmegyénként és döntései törvényerejű rendeletek joghatályával bírnak.

II.

1. A magyar Népköztársaság kormánya az alkotmány értelmében biztosítja a katolikus hívek teljes lelkiismereti és vallásszabadságát. Időszerű, vagy általános intézkedéseiben, sajtójában és egyéb tájékoztató jellegű közleményeiben ennek megsértésétől tartózkodik, munkarendjében a vasárnapok, mint munkaszüneti napok sértetlenségét megőrzi és ennek felfüggesztését a sürgető és elkerülhetetlen alkalmakkor a Püspöki Karral való előzetes tárgyalás útján intézi. Az ünnepek számának megállapítása és azokon a munka szüneteltetésének állandó jellegű biztosítása kölcsönös megállapodáson alapszik.

2. A magyar Népköztársaság kormánya a katolikus egyház működéséhez szükséges, templomon kívüli oktatáshoz a következő segítséget nyújtja. Kiegészíti az 1950. évben kötött megállapodásban biztosított középiskolák számát 11-re, azaz helyreállítja a cisztercita és premontrei tanító-rendek államosított középiskoláiból kettőt, illetve egyet, tovább még két leányiskolát.

Ezen férfitanítórendek újra való működéséhez a jogot és lehetőséget megadja. Biztosítja továbbá a hitoktatás zavartalan menetét olyan módon, hogy minden iskolatípus tanulói, minden megkötöttség nélkül és további tanulásukat nem befolyásolva, szabadon jelentkezessenek hitoktatásra. Segédkezet nyújt a tan- és imakönyvekkel való ellátásukra évenként meghatározott számú szükséges sajtótermék előállításával.

3. Egyházi személyek kinevezésénél, amennyiben azok állandó jellegű munkakört töltenek be, kifogást csak abban az esetben emel, amennyiben azok bebizonyítottan nem tettek eleget a megállapodás 1. és 2. pontjainak.

Egyébként, mint lelki hatalom megadását az egyházmegyei ordináriusokra bízta. Hasonlóképpen az egyházmegyei közigazgatás szerveinek megválasztását és kinevezését is, hogy a joghatóság sértetlenül és egyházi szempontok szerint érvényesüljön, természetesen beleszámítva az állampolgári köteleességek teljesítését is.

4. Az egyházi személyek anyagi ellátását korlátozás nélkül és az állami fizetési rendszerhez hasonlóan biztosítja, hasonlóképpen betegbiztosításukat és nyugdíjügyüket is. Ennek mértéke részlettárgyalás eredménye, valamint azon dologi kiadásoké is, melyek minimuma az egyházi élet működéséhez nélkülözhetetlen. Biztosítja az egyház adószedési jogát is.

5. A szentségek felvételét, valamint az arra szükséges előkészítést zavartalanul biztosítja. Erről szóló anyakönyvezést okmányoknak tekinti, és polgárait tekintet nélkül korukra, viselt állásukra a szentségek felvételében szabad lelkiismeretükre bízta.

Állami intézetekben ápoltt, gondozott, vagy őrizetben tartott személyek számára ugyanezt akadálytalanul biztosítja.³⁰

A sajtószabadságot olyan értelemben biztosítja, hogy az egyházi életben nélkülözhetetlen sajtótermékek előállítását és megjelenését biztosítja.

A működésükben korlátozott, vagy szabadságuktól megvont és őrizetben tartott egyházi személyek ügyét revideálja, és akár szabadságuk visszaadásával, akár idegen állam területére való áttételével oldja meg.

A működésükben felfüggesztett, vagy eltörölt szerzetesrendek ügyét külön bizottsággal vizsgálja felül. Ezeket vagy részben, vagy egészben visszaállítja, avagy külföldi elhelyezkedésüket nem gátolja meg.

* * *

Kísérő dokumentum:

Tervezet a kiegészített és módosított megállapodáshoz a Magyar Népköztársaság kormánya és a Katolikus Püspöki Kar között az egyház és állam békés együttműködésére.

1. Az általános világpolitikai helyzet mindenben a békés megoldások útját választotta egyes országok közötti feszültségek levezetésére és a békés fejlődés, különösképpen a szociális fejlődés javára.

Ennek egyik része az a szükséglet, mely előbb-utóbb sürgetően lép fel, hogy a népi demokráciák, bár változatlanul követi marxista-leninista világnézetüket, rendezzék kapcsolatukat a pozitív vallásokkal és azok között elsősorban a katolikus egyházzal, mint olyannal, mely kétezeréves történelmi múlt birtokában az egységes tanrendszerű és fegyelmű vallás.

Ennek a rendezésnek alapja, egységes módszeres elve vagy az elutasító idegenkedés, vagy az egyszerű megtűrés, vagy miként azt a magyar Népköztársaság választotta: békés együttműködés a közjó érdekében.

A magyar Népköztársaság kormánya és a magyar katolikus Püspöki Kar 1950. aug. 29.-én megállapodást írt alá. Ezzel lerögzítette kölcsönösen egymáshoz való viszonyát és nagyjátalánosságban mindazokat a jogokat és kötelességeket, amelyek a békés együttműködés érdekében mindkét szerződő félre nézve irányszabók.

A szükség teremtette ezt meg a lelkek megnyugtatására. De a szükség következtében előállottak hibái és hiányai is, melyek eredményeként azóta állandó súrlódások, félreértések, nehézségek állottak elő, és ezek mind a papság, mind pedig a hívő nép lelkében a bizonytalanság tudatát és érzetét keltették és keltik. Ahol részletesen nem sorakoznak fel a jogok és kötelességek mindkét fél oldaláról, ahol – különös tekintettel a katolikus vallás római jellegére – a megállapodáson nincsen rajta a katolikus egyház Fejének jóváhagyó akarata, természetesen bekövetkeznek ezek a bajok, amelyek orvoslása sürgetően áll elő, hogy az ország vallásos, világnézeti alapon álló polgárai megadván Istennek, ami Istené, hűségesen és határozottan adják meg az államhatalomnak mindazt, amit tőlük megkövetel.

A Magyar Népköztársaságnak, tekintetbe véve a világpolitikai helyzetet, nem lehet célja, hogy ezek a hiányok továbbra is fennmaradjanak, sőt érdeke, hogy ezek eltüntetésével megnyugodott légkört teremtsen a világnézeti síkon is, példát adjon a jövőben bizonyára bekövetkező ilyen eljárásokra a többi nemzetnek is, és így a szociális fejlődés útját járva, ebbe a munkába teljes értékében bekapcsoljon minden erőt.

³⁰ Más gépirással (A közreadó megj.)

Dr. Czapik Gyula egri érsek, a magyar Püspöki Kar eddigi fejének halála időszerűvé teszi a kérdések végleges rendezését. Bölcsessége elősegítette az államhatalom munkáját, melyekkel az időszerű kérdéseket személyén keresztül is iparkodott intézni, hiánya azonban csak azután fog élelkebben mutatkozni és megmutatni, hogy a közvetítő eljárásból hiányzott a körülmények érthető alakulása miatt a római Szentszék jóváhagyása.

A szokásjog alapján helyét a Püspöki Kar szentelésben következő tagja foglalja el. Tekintettel arra, hogy az államhatalom szempontjából az ország bíboros-hercegprímása elítéltként, bár kedvezőbb körülmények között él, és mindkét fél ismeretében szerepe nem alkalmas a tárgyalások felvételére, két lehetőség áll fenn. Vagy következik a rangidős püspök, akivel változtatások nélkül, bár nem kis nehézségek árán továbbfolyik az állam és egyház élete és egymáshoz való viszonya, vagy pedig előtérbe kerül a jelenleg kijelölt tartózkodási helyén élő és politikai szempontból részben rehabilitált kalocsai érsek, Grósz József.

Az előbbi eset nem oldja meg a fennálló kérdéseket, az utóbbi úgy látszik, közelebb hozná. Személye a római Szentszék előtt tisztázott, az államhatalom előtt az idők folyamán enyhült ítélet és elbánás alá esik, ahogy a vele felvett eljárás igazolja.

A megvalósítás módja tehát mégiscsak az volna mindkét fél szempontjából, hogy a magyar Népköztársaság kormánya személyén keresztül keresse a módozatokat, miként lehetne az egyház és állam között egy végleges és minden részletre kiterjedő megállapodást kötni, egy modus vivendi-t, ami megadja az államhatalomnak a katolikus egyház segítő munkáját és erre a garanciát, másfelől az államhatalom biztosítja és részleteiben körvonalazza a katolikus egyház szabadságát, illetve működési területeit.

Ennek ellenére küldjön ki a magyar kormány egy egyházi személyt, mint megbízottat, aki a kalocsai érsek garanciájával és az államhatalom bizalmával felszerelve, kipuhatolja a római Szentszéknél a tárgyalás és módozatok lehetőségeit, és megnyitja útját olyan végleges megállapodásnak, mely egyszer s mindenkorra szabályozza a két fél kapcsolatát és megteremti a félreértések és bizonytalanságok lehetőségének teljes kikapcsolását.

Ha mindez eredménytelenek, ha a szempontok annyira eltérőek volnának, ha az idő még nem érett ki az ügyek végleges elrendezésére, kárba akkor sem vészett a munka, mert az államhatalom megtette a kezdeményező lépéseket – még ha félhivatalosan is, az egyház élete pedig ezután is a várakozás állapotában folyik. Mindez a kezdeményező lépés tisztázná Róma ismereteit, megismertetné az egyház helyzetével, továbbítaná akaratát, tudomására hozná népünk fejlődésének szociális tényeit és mindenképp alapot nyújtana arra, hogy a későbbiekben milyen végleges formát nyerjen az egyház élete, személyeinek, vezetőinek kinevezése a magyar Népköztársaságban. Amint az egyház tanításával ellentétes világnézetű, laikus államban, ami azonban nem zárja ki a békés együttélést és együttműködést, a kölcsönös támogatás jegyében.